

GELİŞİM PSİKOLOJİSİNDEKİ TEMEL KAVRAMLAR

Büyüme

Vücudun sadece boy, kilo ve hacim olarak artmasıdır. Vücudun değişik organlarında değişik hızla gerçekleşir. Büyümenin en hızlı olduğu dönemler sırayla; Doğum öncesi > Bebeklik > Ergenlik

Büyüme için dört standart büyüme grafiği kullanılır.

- Yaşa göre ağırlık, Yaşa göre boy, Yaşa göre baş çevresi → Çocuklar için
- Boya göre ağırlık → yetişkinler için

Olgunlaşma

Vücut organlarının kendinden beklenen görevleri yerine getirebilecek düzeye ulaşmasıdır.

- Çevre ve öğrenme yaşantılarından bağımsızdır.
- Türe özgüdür.
- Genetik tarafından önceden belirlenmiş bir plan dâhilinde ortaya çıkar.
- Öğrenme için ön koşuldur.

Örnek: Dişlerin çıkması, yürüme, adet görme olgunlaşma

Öğrenme

Bireyin kendi yaşantısı yoluyla davranışlarında meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişikliğidir.

Öğrenme için olgunlaşma ön koşuldur. Ancak davranışı sergilemek için sadece olgunlaşma yetmez.

Örnek: Bisiklete binmek...

Gelişim

Organizmanın, döllemeden başlayarak bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden olgunlaşma ve öğrenme etkileşimiyle sürekli ilerleme kaydetmesidir. Gelişim bir süreçtir.

- Gelişim, olumlu, sistematik, ardışık ve kalıcıdır.
- Gelişim sürekli ileriye doğru ve uyum sağlayıcıdır.

- Olgunlaşma ve öğrenme olmadan gelişim olmaz.
- Her birey kendine has bir gelişim gösterir.
- İnsanın gelişimi çevreyle etkileşimi sonucu ortaya çıkar.
- Gelişim; üç alanda gerçekleşir: Fiziksel gelişim, bilişsel gelişim ve psikososyal gelişim

Gelişme

Gelişim sonunda ortaya çıkan üründür.

Değişim

Organizmanın bir durumdan başka bir duruma geçmesidir.

- Sistematik, olumlu ve ardışık ve uyum sağlayıcı da olabilir.
- Tesadüfi, olumsuz, kalıcı veya geçici de olabilir.
- Her gelişim bir değişimdir, ama her değişim bir gelişim değildir.
- Değişim, gelişimi kapsar.

Örnek: Kaza sonucu bir organın kaybı

Değişme

Değişme süreci sonunda ortaya çıkan üründür.

Hazırbulunuşluk

Bireyin zihinsel, sosyal ve bedensel olarak öğrenmeye hazır olmasıdır.
Hazırbulunuşluk= Olgunlaşma +

ön öğrenmeler + isteklilik/güdü Örnek: Geometri problemini çözmek.

Evre/Dönem

Gelişim sürecinde belirli özelliklerin ön plana çıktığı zaman dilimidir. Dönem sıralaması yaşa göre yapılır.

Yaş

Gelişim süreci yaşa bağlı değişkenler şeklinde incelenir. Bu nedenle yaş önemlidir.

Örnek: Gelişim dönemleri ve olgunlaşma süreci

GELİŞİME ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Kalıtım

Anne babadan kromozomlar aracılığıyla bir kuşaktan diğer kuşağa aktarılan özelliklerdir. İnsanda 46 (23 çift) kromozom bulunur. Bunlardan 44 tanesi vücut (otozom), 2 tanesi cinsiyet (gonozom) kromozomlarıdır. Bu kromozomların yarısı yumurta hücresi ile anneden diğer yarısı sperm hücresi ile babadan gelir.

Çevre

Doğum Öncesi Çevre: Annenin aldığı ilaç, alkol, radyasyon, kan uyuşmazlığı, akraba evliliği vb.

Doğum Sırası Çevre: Doğum sırasında görülen kordon dolanması, bebeğin oksijensiz kalması vb.

Doğum Sonrası Çevre: Ailenin çocuğa yaklaşımı, sosyoekonomik durumu, geçirdiği hastalıklar, doğuş sırası

Zaman

Kritik Dönem/ Duyarlı Dönem: Organizmanın belli davranışları öğrenmeye eğilimli oldukları dönemlere kritik dönem denir. Belli kazanımlar uygun zaman dilimlerinde kazanılmasa ilerleyen süreçte kısmen kazanılabilir. Kritik dönemde olgunlaşmadan ziyade çevresel faktörler etkilidir. Örnek: 1-3 yaş aralığı çocuğun bağımsızlık duygusu için kritik dönemdir.

Tarihsel Zaman: Bireyin içinde yaşadığı zaman dilimini ve bu zaman diliminde gerçekleşen önemli olayların, bireyin gelişimi Üzerindeki etkisini anlatır.

GELİŞİMİN TEMEL İLKELERİ

1. Gelişim katım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür. Kalıtımla getirilen gizil güçlerin ortaya çıkıp gelişebilmesi çevreyle mümkündür. Örnek: Kalıtım yoluyla getirilen zekâ zengin yaşantılarla ortaya çıkabilir.

2. Gelişim süreklidir ve belli aşamalar halinde gerçekleşir. Gelişim ileriye doğru birikimli bir süreçtir. Gelişimde her aşama kendinden öncekine dayalı sonrakine hazırlayıcıdır. Gelişim aşamaları kesin çizgilerle ayrılamaz, genellikle iç içedir. Örnek: Çocuk önce emekler, sonra yürür.

3. Gelişim nöbetleşe devam eder. Tüm gelişim alanları (fiziksel, bilişsel, psikososyal) birbiriyle etkileşim halindedir. Bir gelişim alanının hızlandığı

dönemlerde, başka bir gelişim alanı yavaşlayabilir. Örnek: Yürümenin hızlandığı dönemde konuşmanın yavaşlaması

4. Gelişimde belli yönelimler vardır.

a. Gelişim baştan ayağa doğrudur: Organizma için en hayati organ beyindir. Bu nedenle beyin doğum öncesi dönemden itibaren hızla gelişir. Bu nedenle bebeğin başı ile bedeni arasında bir orantısızlık olabilir. Bu durum normaldir.

b. Gelişim içten dışa doğrudur: Önce iç organların, daha sonra dış organların gelişimi gerçekleşir.

c. Gelişim, genelden özele doğrudur: Önce büyük kaslar sonra küçük kaslar gelişir. Örnek: Çocuk önce topu kolları ile kavrarken daha sonra elleri ile kavrar.

5. Gelişim yordanabilir bir sıra izler: Gelişim sürecindeki olayların belli bir sırada düzenli bir şekilde olur. Bu nedenle neyin ne zaman gerçekleşeceğini önceden tahmin etmek mümkündür.

6. Gelişimde kritik dönemler vardır: Organizmanın bazı davranışları öğrenmeye eğilimli olduğu yaş aralıkları vardır. Bu süreç organizmanın davranışlara en duyarlı olduğu dönemdir.

7. Gelişim bir bütündür. Tüm gelişim alanları birbiri ile etkileşim içindedir. Bir alandaki gelişme diğer gelişim alanlarında da değişime yol açar. Örnek: Ergenliğe önce giren erkek çocukların sosyal gelişiminin de olumlu etkilenmesi **NOT:** Gelişim alanlarının birbirini etkilemesi ile ilgilidir.

8. Gelişimde kural telafi değil ilişkidir. Bir dönemde gerçekleştirilmeyen bir davranış daha sonraki dönemlerde telafi edilemez.

9. Gelişim dönemlerine göre çevrenin etkisi değişir.

10. Gelişim hızı her dönemde aynı değildir.

Örnek: Büyümenin en hızlı olduğu dönemler sırayla Doğum öncesi > Bebeklik > Ergenlik

11. Gelişimde bireysel farklılıklar vardır: Gelişim, kalıtım ve çevrenin bir ürünüdür. Her bireyde katılım ve etkileşimde olduğu çevresel süreçler farklı olduğundan gelişim süreçleri de farklı olacaktır. Örnek: Aynı yaşlardaki çocukların boy uzunluklarının ve ağırlıklarının farklı olması

Bireysel Farklılıklar

Zekâ: Bireyin çevreye uyum sağlama yeteneğidir, hem kalıtım hem çevreden etkilenir. (Piaget)

Kişilik: Doğuştan gelen (huy/mizaç) ve sonrada kazanılan(karakter) özelliklerin toplamıdır.

Yetenek: Bireyin doğuştan getirdiği, zaman içinde yaşantı ve eğitimle ortaya çıkan özelliklerdir.

İlgi: Bireyin herhangi bir nesne, olaya veya kişiye karşı sonradan geliştirdiği haz eğilimidir.

Tutum: Bireyin herhangi bir şeye karşı geliştirdiği değerler toplamıdır.

Denetim Odağı: Kişinin yaşadığı olayların nedenlerini kendisinde (içten denetimli) ya da başkasında (dıştan denetimli) araması eğilimidir. Eğitim amacı içten denetimli bireyler yetiştirmektir.

Benlik Kavramı: Bireyin kendine ilişkin değerler toplamıdır. Hem bedensel hem psikolojik özellikleri içerir.

Öz Saygı: Bireyin kendisine verdiği değerdir. Düşük, yüksek ve aşırı yüksek düzeyde olabilir.

Özel Eğitime İhtiyacı: Bireyin zihinsel, görsel vb. alanlarda yaşlılarından farklı olma durumudur.

Epistemolojik İnanç: Bireyin bilginin ne olduğu konusundaki fikri, bilme ve öğrenmenin nasıl gerçekleştiği konusundaki özne inançlarıdır.

Sosyo-Ekonomik Düzey: Alt sosyo-ekonomik düzey çocuklarının daha az imkâna, üst sosyo-ekonomik düzey çocuklarının ise daha çok imkâna sahip olduğu bu yüzden kalıtımla gelen bazı dezavantajların bir kısmını bu imkânlarla telafi edebileceği açıktır. Tam tersi alt düzey sosyo-ekonomik düzey çocuklarının da kalıtımla getirdikleri bir takım üstünlükleri imkânsızlık nedeniyle ortaya koyamadıkları görülmektedir.

Cinsiyet Rolü: Kişinin içinde yaşadığı toplumda kendi cinsiyetine atfedilen özellikleri taşıma derecesidir

Kadınısı Özellikler: Neşeli, şefkatli, anlayışlı vb.

Erkeksi Özellikler: Hırslı, analitik, atılgan, güçlü vb.

Yansız Özellikler: Kibirli, kıskanç, vicdanlı, mutlu vb.

Bem' in Cinsiyet Rollerini:

Erkekler: Erkeksi rolü yüksek, kadınısı rolü düşük

Kadınlar: Kadınısı rolü yüksek, erkeksi rolü düşük

Belirsizler/Cinsiyetsizler: Her ikisi de düşük

Anrojenler: Her ikisi de yüksek (Sağlıklı olanı)

Ana -Baba Tutumları

1. Otoriter Tutum

Kuralları ebebeyn koyar, çocuk uygular. Çocuktan otoriteye saygı beklenir. Çocuğun isteki ihtiyaç ve duygularını dikkate alınmaz. Gerektiğinde cezaya başvurulur, fakat ceza ile suç ile orantılı değildir. Bu şekilde yetişen çocuklar, uslu ve dikkatli olmalarına rağmen, küskün, korkak, içe kapanık olur.

2. İzin Verici Tutum

Çocuğun her yaptığı hoşgörü ile karşılanır, inisiyatif çocuğun elindedir. Çocuğun belli bir düzeni, uyması gereken kurallar ve yaptırımlar yoktur. Çocuk ilerleyen zamanda kendini denetleme ve sosyal kurallara uymada zorluk çeker.

3. Aşırı Koruyucu Tutum (ipotekli Kimlik)

Aile çocuğu gereğinden fazla korur. Çocuğun tek başına rahatlıkla gerçekleştirebileceği işleri bile çocuk yerine ana-baba yapar. Çocuk büyümeyi hep çocuksu kalır. Bu şekilde büyüyen çocuklar, kendi başına hareket etmekte ve karar vermekte zorlanır.

4. Dengesiz-Kararsız Tutum (Moratoryum Kimlik)

Anne baba arasında tutarsızlık vardır. Çocuğun davranışları bazen onaylanır bazen cezalandırılır. Çocuk doğru ve yanlış ayırt edemez.

5. İlgisiz Tutum (Dağınık Kimlik)

Aile çocuğu yapacakları için engel olarak görür. Çocuk ayakaltında dolaşmadığı sürece sorun yoktur. Bu çocuklar fiziksel ve ruhsal yalnızlığa itilir.

6. Demokratik Tutum (Başarılı Kimlik)

Aile için kararlar çocukla birlikte alınır. Aile içi ilişkiler karşılıklı hoşgörü, sevgi ve saygıya dayanır. Çocuk denetlenir ve ihtiyaçlarına özen gösterilir. Çocuğun uyması gereken kurallar, uyulmaması durumunda yaptırımlar önceden bellidir. Bu çocuklar özgüvenli, başarılı, yaratıcı, karizmatik ve vicdanlı olur. Aile çocuklarını koşulsuz kabul eder.

7. Mükemmeliyetçi

Çocuğun her alanda başarılı olması beklenir. Çocuktan beklenenler gerçekçi değildir ve çocuk bocalama yaşar.

8. Yetkinci Tutum

Çocuktan aşırı akademik basar beklentisi vardır. Bu beklentiler gerçekçi değildir. Çocuk ne kadar başarılı olursa o kadar sevilir. Çocuğun başarıları ile yetinilmez, diğer çocuklarla kıyaslanır. Bu şekilde büyüyen çocuklar; aşırı hırslı, atak ya da çekingen ve isyankar olmasına neden olabilir.

9. İtici Tutum

Evebeyn çocuktan hoşlanmaz. Nedenleri ise çocuğun üvey, hastalıklı, evlilik dışı ya da istenmeyen evlilikten olması vb. olabilir. Evebeyn çocuğun her zaman olumsuz davranışlarını görme eğilimindedir. Çocuğa itici davranışın belirtileri: azar, dayak, lakap takma, aç bırakma ve terk etme vb.

HAVINGHURT' IN GELİŞİM GÖREVLERİ

Gelişim görevi, bireyin içinde bulunduğu yaşam döneminde başarması gereken özelliklerdir. Her dönemde ki davranışlar kişi için kritik davranışları oluşturur. Gelişim görevleri kendinden öncekilere dayalı kendinden sonrakilere hazırlayıcıdır. Havinghurt yeni bir kuram ortaya atmamış diğer gelişim kuramcılarının ortaya koyduğu görevleri dönemler halinde sunmuştur. Gelişim ödevlerinin erken yada geç yapılmasında bireyin olgunlaşması, kişisel ve toplumsal değerler ve beklentiler etkilidir.

Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)

- Yürümeyi öğrenmiş olma
- Katı yiyecekleri yiyebilme
- Sosyal çevredeki bireylerle (anne, baba, amca, teyze vb.) ilişkiler kurabilme
- Dil kullanmaya başlama (2 yaş sonunda 3 kelimeli cümleler kurabilme)
- Gece gündüz uykusunun düzenli hale gelmesi
- Tuvalet alışkanlığı alıştırmalarının başlaması

İlk Çocukluk Dönemi (2-6 Yaş)

- Cinsiyet farklarını öğrenme
- Öz bakım becerilerinde bağımsızlığa ulaşma (Kendi kendine yemek yemek, giyinmek vb.)
- Doğru yanlış ayırt etme, vicdan gelişimine başlama
- Akranlarıyla ilişkinin başlaması
- Tuvalet kontrolünü kazanma
- Kavramlar oluşturup dili kullanmaya başlama
- Okuma yazmaya hazır hale gelme
- El-göz koordinasyonunun başlaması

Son Çocukluk Dönemi (6-12 Yaş)

- Cinsiyet rollerini öğrenme
- Kişisel bağımsızlığa ulaşma
- Vicdan ve ahlak sistemi geliştirme
- Akranları ile geçinmeyi öğrenme
- Gündelik oyunlar için gerekli fiziksel becerileri kazanma
- Okuma, yazma, hesap yapma gibi temel okul becerilerini kazanma
- El-göz koordinasyonunun tamamen kazanılması
- Grup ve kurumlara karşı tutum geliştirme
- Kendine karşı olumlu tutum geliştirme

Ergenlik Dönemi (12-18 Yaş)

- Bir yetişkin kadın ya da erkek sosyal rolünü edinme (gerektiğinde androjeni kişilik)
- Duygusal bağımsızlığa ulaşma
- Yaşlılarıyla yeni ve olgun ilişkiler kurabilme
- Ahlak sistemi, ideolojiler ve kendine haz değerler sistemi kazanma
- Hızla değişen bedenini kabul etme ve etkin bir şekilde kullanabilme
- Cinsel olgunluğa erişme
- Bir mesleğe doğru yönelme ve hazırlanma
- Toplumsal görevleri yerine getirebilme ve toplumsal sorumluluk almaya istekli olma
- Evliliğe ve aite kurmaya hazırlanma -

Genç Yetişkinlik (18-30 Yaş)

- Bir işe başlama ve mesleki kariyer planlama
- Eş seçme ve aile kurma, Çocuk yetiştirme
- Evli yaşamayı öğrenme ve evi idare etme
- Vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirme
- Yakın ilişkiler kurabileceği arkadaşlar ve sosyal gruplara katılma

Yetişkinlik Dönemi (30-60 Yaş)

- Toplumsal sorumluluğa erişme
- Ekonomik standartlara ulaşma ve sürdürme
- Kendini eşiyile tek kişi gibi görme
- Çocukların sorumlu birer yetişkin olmasına yardımcı olma
- Boş zamanları değerlendirme

Yaşlılık Dönemi (60+ Yaş)

- Azalan fiziksel güce uyum sağlama
- Eşin ölümüne alışma
- Azalan gelire ve emekliliğe alışma
- Yaş grubu ile yakınlık kurma
- Toplumsal ve vatandaşlık görevlerini yerine getirmeye devam etme